

ב. יש מי שכתב שכמהין ופטריית נחשבים 'גידולי קרקע' לענין מלאכות שבת המצריכות גידולי קרקע (עפ"י אגלי טל 'דש' סק"ג עפ"י רש"י ור"ח בסוגיתנו). וכן גידולי עציץ שאינו נקוב (שם. וע' שבט הלוי ח"ז צה).

דף קח

קסה. על אלו עורות נכתבים התפלין, ועל אלו אינם נכתבים?

כותבים תפלין על גבי עור בהמה טהורה או חיה טהורה (למען תהיה תורת ה' בפיך – ממין המותר בפיך), בין עור שחוטות בין של גבלות וטרפות.

עור של עוף טהור, אמר רב הונא: כותבים עליו תפלין ואעפ"י שיש בו נקבים דקים, כמו שאמרו במערבא: כל נקב שהדיו עובר עליו – אינו נקב. [ואף על פי שנחשב 'עור', אין צריך להפשיטו מעולת העוף כשאר קרבן הטעון הפשט, שהכשירו הכתוב להקטרה (בכנפיו)].

יש מי שצדד שעור של עוף אינו כשר אלא בשחוט (רא"מ הורביץ). אך משמעות הפוסקים אינה כן.

עור של דג – ספק אם כותבים עליו תפלין אם לאו, ולא ייפשט הדבר עד שיבוא אליהו ויאמר אם פסקה זוהמה ממנו אם לאו.

מבואר בסוגיא שאין כותבים אלא על העור, לא על הבשר ולא על שאר דברים (כמוש"כ התוס' עט: ומקור הדבר מהלכה למשה מסיני. עפ"י דו"ח רעק"א. וע' בשו"ת משיב דבר ח"א סו"י ד).

א. נראה שלא פסול בלבד יש בתפלין הכתובים על עורות טמאים, אלא אף איסור יש בדבר, לכתוב תורת ה' במין האסור באכילה (עפ"י מנחת חינוך תלו, ט ע"ש).

ב. נחלקו אחרונים האם מותר לכתוב ספר תורה מדיו העשוי מין נסך אם לאו, שמא יש להשוותו לגבלות וטרפות שמותר, או שמא משום שע"ו הוקשה למת אסור (ע' בכור שור; דובב מישרים ח"ג

סו"י מא).

קסו. א. האם מותר לעשות מי מלח בשבת וליתן בהם אכלים, או ליתנם לתוך התבשיל?

ב. האם מותר בשבת ליתן על העין משקים שונים בשביל רפואה?

א. לדברי חכמים, אין עושים מי מלח מרובים ('הילמי') אלא מועטים, וטובל בהם פתו ונותנם לתוך התבשיל (אבל כשעושה מרובים נראה כמעשה חול, כמי שרוצה לעשות כבשים. רי"ד). ולרבי יוסי (כפי שהסיק רבה דלא כרב יהודה. וכן אמר רבי יוחנן), אפילו מועטים אסור מפני שהוא כמעבד, שמתקן את המאכל כדי שיתקיים. אבל אם נותן מתחילה שמן עם מלח, או שמן עם מים – מותר, שאו תש כח המלח, ובלבד שלא יתן מתחילה מים עם מלח.

א. הלכה כחכמים (ראשונים, עפ"י עירובין יד). ומותר להכין אף לצורך סעודה אחרת בשבת, אך לא לחול (משנ"ב שכא סק"א). ויש אוסרים (שו"ע הגר"ז שם ג עפ"י המג"א).

יש מי שאומר שאין איסור אלא אם עושהו כדי ליתנו לכבשים, שדומה לעיבוד עורות [אעפ"י שמן התורה אין עיבוד באכלין], אך אם כוונתו לחלקו וליתנו בכמה תבשילים מותר (תוספת שבת). אבל בספר אליה רבה אוסר, וכן משמע במאירי שלא התירו אלא מעט מפני שניכר שאין עושה אלא לצורך שעה, משא"כ במרובה יסברו הרואים שעושה לצורך חול (עפ"י משנ"ב שכא סק"ט).

ב. יש מקלים לעשות מי מלח מרובים כשנותן שמן על המלח קודם המים או על המים קודם המלח (מובא במשנ"ב שם סק"י). ויש אוסרים (שו"ע הגר"ז שם ג).
אין עושים מי מלח עזים (אף לחכמים). כן שנה רב יהודה בר חביבא. ופרשו 'עזים' – כל שהביצה צפה בהם, דהיינו שני שלישי מלח ושליש מים. [ומיעדים הם למוריים, ולכך אסור מגי שנראה כעושה מוריים לכבוש בו דגים. פוסקים].
עוד שנה רב יהודה בר חביבא: אין מולחים צנן וביצה בשבת. רב חזקיה בשם אביי אמר: צנן אסור וביצה מותרת. ולטבול בשעת אכילה אחת אחת ולאכול – מותר גם בצנן.
הלכה כדעה אחרונה (רי"ף ושאר פוסקים), שכל דבר שרגילים למלחו לשם כיבוש או שימור, כגון צנן ומלפפון ובצל – אסור למלחו בשבת אפילו בדעתו לאכול מיד, אלא אם יטבול כל חתיכה בפני עצמה ויאכלנה מיד [ולא מיד ממש אלא באותה אכילה, שעה מועטת שאינו מזיע הרבה. ט"ז]. ונהגים התר אפילו מולח חתיכות רבות אם שופך עליהן בסמוך שמן או חומץ, דברים המחלישים כח המלח (עפ"י משנ"ב שכא סק"ד).
וביצה וכיוצא בה, דברים שאין רגילים למלחם כדי לשמורם ולכבשם – מותר למלוח אפילו כמה חתיכות, אך לא כדי להניח לאחר זמן אלא לצורך אותה סעודה. ויש אוסרים אפילו מסעודה לסעודה בשבת. ובא"ר מצדד להתיר בזה כל שאין בדעתו להניח לאחר השבת. והוא הדין לבשר הראוי לאכילה (עפ"י משנ"ב סק"א).

ב. רבי ירמיה התיר לשטוף פנים במימי ימה של סדום, אף על פי שעושה כן בשביל רפואת העין, אבל למצמץ בעין כדי שייכנסו לתוכו – אסור, שניכר הדבר שעושה לרפואה והרי אסרו חכמים רפואה בשבת. וכן אמר שמואל (אחד בשם אביי ואחד בשם לוי): יין בתוך העין (כגון שעוצם ופוחת כדי שייכנס לעין) – אסור. על גבה – מותר. לעומת זאת רוק תפל אסור אפילו על גבה, שניכר הדבר שלצורך רפואה הוא. אמר מר עוקבא אמר שמואל: שורה אדם קילורין (= תחבושת. ע' שקלים ג, ב; רש"י לעיל יח.) מערב שבת ונותן על גבי העין (בתוס' יח. הגרסה: תחת העין) בשבת ואינו חושש. ואמר רבי יהושע בן לוי למר עוקבא, כשראהו עוצם ופוחת את עיניו כדי שייכנס הקילורין: עד כדי כך לא התיר שמואל.
א. התוס' (יח.) כתבו שאין התר להניח קילורין תחת העין אלא לאדם בריא שעושה כן לתענוג, ולא לחולה. ואולם רוב הפוסקים מתירים אף לחולה מפני שאינו נותן התרופה בתחבושת בשבת אלא שורה מערב שבת והרואה סבור שלרחיצה הוא עושה ולא לרפואה (עפ"י תוס' ישנים שם, רש"י ושאר ראשונים כאן).
ב. מותר ליתן טיפות לעינים במקרה של דלקת בעין או בכאב עינים חזק, להוציא מיחוש קל. וכן מותר לשים משחה בתוך העין, מתוך שפופרת או באמצעות מקל, אבל אין להשתמש בצמר גפן ספוג, משום סחיטה. מחלות עינים רציניות הריהן בגדר פיקוח נפש (עפ"י שמירת שבת כהלכתה).

דף קט

קסז. א. אלו דברים אוכל אדם לרפואתו בשבת, ואלו אסורים באכילה? כיצד הדין בדברים שהם מיעדים לרפואה כשאוכלם שלא לרפואה?
ב. האם מותר בשבת לטוח שמן וביצים על בשר חם?
ג. האם מותר לטרוף ביצים בשבת?